

A G E R R O M A N V S,

non ita rubent, ut Aminea, à quo colore Rubellana appellatur, eademque Fecennina, quod plus quam cetera fecis habeant.

Transverso ex his locis itinere ad montem Soractem, primo Malianum occurrit, mox Mantianum, Stagia, Arinianum, ubi Adrianus IV P.M. obiit. Ad ripam Tiberis sunt Pontianum, Turrata, Nezanum, Fianum. Dextra tum in mediterraneis Civitella, Limpriniano, Merlupo.

A G E R R O M A N V S, olim LATIVM.

Erritorium Romanum quod vocant, LATIVM est, sive Ager Romanus, vulgo Campagna di Roma, ad differentiam Campaniae Felicis. Hujus descriptionem nunc aggredimur. De etymo vocis variae conjecturae. Quibusdam sic dictum putatur à Saturno, qui patria profugus in his locis latuisse fertur. Vnde & Saturni vox originem habet à Syriaca, nempe voce סתר, quae Latinis latere significat. Varroni placet Latii nomen huic regioni datum, quod inter Alpium & Apennini sublimes praecipitesque rupes, mare, Lirim atque Tiberim quasi abscondatur & lateat. Alii à Latino rege Latium derivant. Nonnullis à latitudine derivatur, quod nulla Italiae regio latius se inter montes & mare aspiciendam praebat.

Latium vel vetus est vel novum. Veteris Latii fines fuere isti: à solis occasu, Anio fluvius, ab oppido Tibure ad confluentem usque Tiberis: hinc ipse Tiberis ad ostia usque: à meridie, mare inferum, à Tiberis ostiis, ad medium locum inter duo oppida Patricam & Ardeam, quorum hoc Rutulorum fuit. Hinc ab ortu hiberno limes fuit, quo Latinorum includebantur oppida, Lavinium, Aricia, Lanuvium, Albanus mons, Labici, Praeneste, quae vulgo nunc appellantur, S. Petronella, l' Ariccia, civitas Lavinia, Gallicano, Filasfrina, extra quem limitem Ardea Rutulorum fuit, Veletre, vulgo nunc Beletri & Cora, Volscorum. A septentrionibus Aequorum gens, veluti cunco quodam inter Praeneste & Tibur in Latinorum agrum ad Tusculanos usque montes sese insinuabant, oppido eorum prope Tusculum sito Algido: quo loco nunc diversorium publicum in via Latina est, vulgari vocabulo Osteria dictum. Tam arctis finibus inclusi fuerunt Latinorum agri, postquam eos Sabini regione inter Narem Anienemque amnes expulerunt. Patuere in longum, à Tibure ad mare, xxxv milia; in latum à Tiberi ac Roma in Albanum montem, xx. De nonnullis trans Anienem oppidis, quae nonnulli auctores Latii, ceu Albanorum colonias, adscripserunt, quam dubia sit res, vide Cluverium lib. 2, cap. 8, in Sabinis.

Novum Latium ulterius se extendebat ad

Lirim usque, & praeter Latinorum populos, etiam Volcos, Oskos & Aufones habebat. De utriusque finibus ita Plinius scribit lib. 3, cap. 5, Latium antiquum à Tiberi Circejos usque servatum est millium passuum. L. longitudine, tam tenues primordio imperii fuere radices. Colonis saepe mutatis, tenere alii aliis temporibus, Aborigines, Pelasgi, Arcades, Siculi, Aurunci, Rutuli; & ultra Circejos Volsci, Osci, Aufones, unde nomen modo Latii processit ad Lirim amnem.

Fertilis & fecunda est regio, aliquibus locis exceptis, quibus cum aspera saxosaeque habet multa, tum paludes, & ex paludibus aërem vitiosum atque gravem. Populi ad hanc usque tempora, praeterquam in civitatibus, plerumque rudes, moribusque agrestibus, animis audaces confidentesque, viribus corporis non minus quam olim praestantes.

Primi mortalium eam olim incoluerunt Siculi barbari, gens, ut inquit Dionys. Halicar. indigena. Superiore autem tempore aliosne colonos habuerit, an inculta fuerit, nemo certo dixerit. Siculos aliunde in Italiam venisse innuit Virgilius lib. 8 Aeneid.

Tum manus Ausonia & gentes venerunt Sicanae:

Sapius & nomen posuit Saturnia tellus:

Atque tum ab incolis Siculis regio haec dicta fuit Sicilia. Vnde Stephani epitomator: Σικελία, ἡ χώρα καὶ ἡ νῆσος. Sicilia, regio atque insula. Comprehenditque haec Sicilia, non tantum omne priscum Latium, sed & totum Sabinum agrum. Etiam Servius ad illos Virgilii lib. 7 versus

— Argivaeque pubes,

Auruncaeque manus, Rutuli, veteresque Sicani.

ita annotat: Bene veteres. Nam ubi nunc Roma est, ibi fuerunt Sicani: quos postea pepulerunt Aborigines.

Siculis successerunt Aborigines, cujus vocis variae originationes. Festus vult Aborigines dici ab errando, quod errantes convenerint in agrum, qui nunc est populi Romani, quasi Aberrigines. Alias duas adhuc adfert Dionys. lib. 1, qui Aborigines dici vult vel ab origine, quia posteris suis originis ab se fuerint auctores, vel quia in montibus sedes suas habebant, quia ὄρος Græcis est, quod Latinis mons. Ad priorem alludere videtur Virgilius lib. 7,

Quin etiam veterum effigies ex ordine avorum,
Antiqua ex cedro, Italique paterque Sabinus,
Saturnusque senex, Ianique bifrontis imago,
Vestibulo adstabant, aliique ab origine reges.

Ad posteriorem lib. 8, ubi Euandrum fingit ita Aeneae narrantem:

Hæc nemora indigenæ Fauni, Nymphaeque tenebant,
Gensque virum truncis & duro robore nata,
Quæis neque mos neque cultus erat: nec jungere tauros
Aut componere opes norant, aut parcere parto:
Sed rami atque asper victu venatus alebat.
Primus ab æthereo venit Saturnus Olympo,
Arma Iovis fugiens, & regnis exul adeptis.
Is genus indocile, ac dispersum montibus altis,
Composuit, legeque dedit: Latiumque vocari
Maluit, his quoniam latuisset tutus in oris.

Verum

De Etymo
Latii.

Duplex
Latium,
eiusque
fines.

Agri indom-
les.

Populi
prisci.